

Basisoptie Economie en organisatie

1ste graad B-stroom
I-EcOr-b

BRUSSEL

D/2019/13.758/037

Versie januari 2022

1 Algemene inleiding

De start van de modernisering secundair onderwijs gaat gepaard met een nieuwe generatie leerplannen. De nieuwe leerplannen secundair onderwijs ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialoogschool en gaan uit van de professionaliteit van de leraar en het eigenaarschap van de school en het lerarenteam.

1.1 Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten

De nieuwe leerplannen vertrekken vanuit het **vormingsconcept** van de katholieke dialoogschool en laten toe om optimaal aan te sluiten bij het pedagogisch project van de school en de beleidsbeslissingen die de school neemt vanuit haar eigen visie op onderwijs (taalbeleid, evaluatiebeleid, zorgbeleid, ICT-beleid, kwaliteitsontwikkeling, keuze voor vakken en lesuren ...).

De nieuwe leerplannen ondersteunen **kwaliteitsontwikkeling**: het leerplanconcept spoort met kwaliteitsverwachtingen van het Referentiekader onderwijskwaliteit (ROK). Kwaliteitsontwikkeling volgt dan als vanzelfsprekend uit keuzes die de school maakt bij de implementatie van de leerplannen.

De nieuwe leerplannen faciliteren de **getrapte studiekeuze** en laten de school toe om de observerende en oriënterende functie van de eerste graad te versterken. Sober en helder geformuleerde leerplandoelen geven aan wat als basis geldt voor alle leerlingen. Daarnaast ondersteunt een beperkt aantal verdiepende doelen het observeren en oriënteren van leerlingen naar een bepaalde finaliteit in de tweede graad. Suggesties tot verbreding in de wenken faciliteren het observeren en oriënteren naar een bepaald domein of een specifieke studierichting in de tweede graad.

De nieuwe leerplannen gaan uit van de **professionaliteit** van de leraar en het **eigenaarschap** van de school en het lerarenteam. Ze bieden pedagogisch-didactisch voldoende ruimte voor een eigen aanpak van de leraar, het lerarenteam of de school.

De nieuwe leerplannen borgen de **samenhang** in de vorming van de eerste graad. Leerplannen zorgen voor een samenhangend fundament van vorming voor alle leerlingen. Ze vertrekken vanuit een gemeenschappelijk referentiekader en hanteren een gelijkgerichte terminologie met respect voor de eigenheid van elk vak. De samenhang in de eerste graad betreft zowel de verticale samenhang (de plaats van het leerplan in de opbouw van het curriculum) als de horizontale samenhang die geldt tussen het geheel van de vakken van de A-stroom of de B-stroom, maar ook tussen specifieke vakken van de A- en de B-stroom. Waar relevant geven de leerplannen expliciet aan voor welke doelen van andere leerplannen in de school verdere afstemming mogelijk is. Op die manier faciliteren en stimuleren de leerplannen leraren om over de vakken heen samen te werken en van elkaar te leren, leraren algemene vorming (incl. godsdienstleraren) en leraren basisopties. Een verwijzing van de ene vakleraar naar de lessen van een collega laat de leerlingen niet alleen aanvoelen dat de verschillende vakken onderling samenhangen en dat ze over dezelfde werkelijkheid gaan, maar versterkt ook de mogelijkheden tot transfer.

In wat volgt gaan we dieper in op een aantal uitgangspunten.

1.2 De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs

De leerplannen vertrekken vanuit een gedeelde inspiratie die door middel van een vormingscirkel voorgesteld wordt. We 'lezen' de cirkel van buiten naar binnen.

- Een lerarenteam werkt in een katholieke dialogeschool die onderwijs verstrekt vanuit een **specifieke traditie**. Vanuit het eigen pedagogisch project kiezen leraren voor wat voor hen en hun school goed onderwijs is.
- Ze wijzen leerlingen daarbij de weg en gebruiken daarvoor **wegwijzers**. Die zijn een inspiratiebron voor hen en hun collega's en zorgen voor een Bijbelse 'drive' in hun onderwijs.
- De kwetsbaarheid van leerlingen ernstig nemen betekent dat elke leerling **beloftevol** is en alle leerkansen verdient. Die leerling is **uniek als persoon** maar ook **verbonden** met de klas, de leraar, de school en de bredere samenleving.

Scholen zijn daarbij **gastvrije plaatsen** waar leerlingen en leraren elkaar ontmoeten in diverse contexten. De leraar vormt zijn leerlingen vanuit een **genereuze** attitude, hij geeft om zijn leerlingen en hij houdt van zijn vak. Hij durft af en toe de gebaande paden verlaten en stimuleert de **verbeelding en creativiteit** van leerlingen. Zo zaait hij door zijn onderwijs de kiemen van een hoopvolle, **meer duurzame en meer rechtvaardige wereld**.

- Leraren vormen leerlingen door middel van inhouden van vorming, die we groeperen in **vormingscomponenten**: levensbeschouwelijke vorming, culturele vorming, economische vorming, lichamelijke vorming, maatschappelijke vorming, natuurwetenschappelijke en technische vorming, sociale vorming, talige vorming en wiskundige vorming. De aaneengesloten cirkel van vormingscomponenten wijst erop dat vorming een geheel is en zich niet in schijfjes laat verdelen. Je kan onmogelijk over culturele vorming spreken zonder met taal bezig te zijn; je kan niet beweren dat wetenschap en techniek geen band hebben met economie, wiskunde of geschiedenis. Dwarsverbanden doorheen de vakken zijn daarbij belangrijk. De vormingscirkel vormt dan ook een dynamisch geheel van elkaar voortdurend beïnvloedende en versterkende componenten.
- Een leraar vormt leerlingen als **individuele leraar** maar werkt ook binnen **lerarenteams** en binnen een **beleid van de school**. De gemeenschappelijke leerplannen (Gemeenschappelijk funderend leerplan en Gemeenschappelijk leerplan ICT) helpen daartoe. Ze worden gestuurd door keuzes die een school (schoolbestuur, beleidsteam, lerarenteam) maakt. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan zorgt voor het fundament van heel de vorming dat gerealiseerd wordt in vakken, in projecten, in schoolbrede initiatieven of in een specifieke schoolcultuur.
- De uiteindelijke bedoeling is om **alle leerlingen** kwaliteitsvol te vormen. Die leerlingen zijn dan ook het hart van de vormingscirkel, zij zijn het op wie we inzetten. Zij dragen onze hoop mee: de nieuwe generatie die een meer duurzame en meer rechtvaardige wereld zal creëren.

1.3 Ruimte voor leraren(teams) en scholen

De vrijheid die de leraar krijgt om met het leerplan te werken vraagt van hem een grote professionaliteit. Professionaliteit vergt meesterschap. De leraar is dus een meester in zijn vak; hij beheerst de inhouden die hij onderwijst. Een diep gevoel van verantwoordelijkheid en de overtuiging dat elke leerling het recht heeft om op een goede manier gevormd te worden, liggen aan de basis van zijn professioneel bezig zijn.

Vorming is voor die leraar nooit te herleiden tot een cognitieve overdracht van inhouden. Vorming is iets wat hem in die mate beroert dat hij voor iedere leerling de juiste woorden en gebaren zoekt om de wereld

te ontsluiten. Hij wil de leerling tot bij de wereld brengen. De leraar introduceert leerlingen in de wereld waarvan hij houdt en hij probeert hen ook vriend van die wereld te laten worden. Een leraar zorgt er bijvoorbeeld voor dat leerlingen gegrepen kunnen worden door de cultuur van het Frans of door het ambacht van een metselaar. Hij initieert leerlingen in een wereld en probeert hen zover te brengen dat ze er hun eigen weg in kunnen vinden.

We hebben de leerplandoelen noch chronologisch noch hiërarchisch geordend. Vanuit het pedagogisch project van de school, vanuit zijn passie, expertise en creativiteit, in functie (van de beginsituatie) van de klasgroep kan de leraar eigen accenten leggen en differentiëren. Hij kan kiezen welke leerplandoelen hij op welke manier samenneemt bij het uitwerken van lessen, thema's of projecten.

In het leerplan leggen we geen didactische werkvormen vast. We bepalen geen minimum aantal lessen voor een bepaald item of een bepaalde rubriek. Dat betekent dat leraren(teams) alle vrijheid hebben om langere leerlijnen op te bouwen en in te zetten op de spiraalsgewijze aanpak van bepaalde leerplandoelen. Leraren bepalen zelf welke contexten ze laten spelen en welke methodieken ze hanteren.

1.4 Verbreding en verdieping in een observerende en oriënterende eerste graad

In aanvulling op de leerplandoelen die gelden voor alle leerlingen, bevatten nagenoeg alle leerplannen mogelijkheden om te verbreden en te verdiepen.

Verbreding geeft de leerling een duidelijker inzicht in zijn interesses met het oog op de keuze voor een domein en een studierichting in de tweede graad. Ze verruimen a.h.w. zijn horizon. Mogelijkheden tot verbreding zijn opgenomen bij de pedagogisch-didactische wenken, zowel in de leerplannen van de algemene vorming als in de basisopties.

Verdiepingsdoelen geven de leerling een duidelijker inzicht in zijn abstractievermogen met het oog op de keuze voor een finaliteit in de tweede graad. Verdieping speelt zich globaal genomen af op drie assen die – al dan niet in combinatie – een aanduiding kunnen zijn voor de moeilijkheidsgraad van een leerplandoel:

- cognitief: van concreet naar abstraherend/conceptueel;
- inhoudelijk: van eenvoudig naar complex;
- autonomie: van sterk begeleid naar zelfstandig.

In de leerplannen hebben we vooral cognitieve verdiepingsdoelen opgenomen als afzonderlijke leerplandoelen. In de wenken doen we suggesties voor verdieping op de as van complexiteit en autonomie. Verdieping kan ook gepaard gaan met verbreding, m.n. het toepassen van kennis in andere contexten (transfer).

In de leerplannen van de B-stroom zijn de verdiepingsdoelen afgestemd op de basisleerplandoelen van de A-stroom. Zo faciliteren we diverse schakelmogelijkheden voor intrinsiek cognitief sterke leerlingen die om een of andere reden in de B-stroom zitten.

Verbreding en verdieping kunnen één element vormen voor het advies van de delibererende klassenraad op het einde van de eerste graad voor de keuze voor een bepaalde finaliteit en voor een bepaald studiedomein in de tweede graad.

De leraar, het lerarenteam, de school hebben de keuze om al dan niet met verbreding en verdieping in het leerplan aan de slag te gaan of eigen doelen toe te voegen. De leraar ontwerpt zijn lessen op zo'n manier dat ze aansluiten bij de voorkennis van alle leerlingen. Zo spreken we alle leerlingen op hun capaciteiten aan.

1.5 Opbouw van de leerplannen

Elk leerplan is opgebouwd volgens een vaste structuur: algemene inleiding, situering, pedagogisch-didactische duiding, leerplandoelen, basisuitrusting, concordantie. Alle onderdelen van het leerplan maken inherent deel uit van het leerplan. Schoolbesturen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen die de leerplannen gebruiken, verbinden zich tot de realisatie van het gehele leerplan.

In de **algemene inleiding** belichten we het leerplanconcept en gaan we o.m. dieper in op de visie op vorming, de ruimte voor leraren(teams) en scholen en de mogelijkheden tot verbreding en verdieping in een observerende en oriënterende eerste graad.

In de **situering** beschrijven we - waar relevant - de beginsituatie, de samenhang in de eerste graad en de plaats in de lessentabel.

In de **pedagogisch-didactische duiding** komen de inbedding in het vormingsconcept, de krachtlijnen, de opbouw, de aandachtspunten met o.m. de nieuwe accenten van het leerplan aan bod.

De **leerplandoelen** zijn sober en helder geformuleerd waarbij het leerplandoel als geheel het verwachte niveau van realisatie en beheersing aangeeft. Waar relevant voegen we bij de leerplandoelen een opsomming of een afbakening (★) toe die duidelijk aangeeft wat bij de realisatie van het leerplandoel aan bod moet komen. Ook de pop-ups bevatten informatie die noodzakelijk is bij de realisatie van het leerplandoel.

Alle **leerplandoelen** zijn te bereiken, met uitzondering van attitudes. Leerplandoelen die een **attitude** zijn en dus na te streven, duiden we aan met een sterretje (*).

We tonen de **samenhang** met andere leerplannen in de eerste graad. Zo geven we het overleg in lerarenteams alle kansen. Waar zinvol reiken we mogelijkheden aan tot verdieping (⚡).

Ten slotte geven we een aantal zinvolle of inspirerende **wenken** (✓). Het betreft voornamelijk een noodzakelijke toelichting bij leerplandoelen of specifieke begrippen, suggesties voor een mogelijke didactische aanpak of een afbakening van de leerstof.

De **basisuitrusting** geeft aan welke materiële uitrusting vereist is om de leerplandoelen te kunnen realiseren.

In de **concordantie** geven we aan welke leerplandoelen gerelateerd zijn aan bepaalde eindtermen (voor de leerplannen van de algemene vorming) en aan bepaalde doelen van het curriculumdossier (voor de leerplannen van de basisoptie).

1.6 Basisgeletterdheid

Voor de eerste graad zijn er doelen bepaald die elke individuele leerling moet bereiken op het einde van die graad. Het gaat om basisgeletterdheid die het mogelijk maakt om te kunnen participeren in de maatschappij op het einde van de eerste graad. De nadruk ligt op het verwerven, verwerken en gericht gebruiken van informatie. Dat impliceert het kunnen omgaan met taal, cijfers en grafische gegevens en daarbij gebruik kunnen maken van ICT. Daarnaast wordt bij de basisgeletterdheid voor de eerste graad ook ingezet op financieel-economische zelfredzaamheid.

In alle leerplannen staat de vorming van de leerling centraal. Elke leerling heeft immers recht op een brede en ambitieuze vorming. Doorheen de verschillende vakken komt de leerling in aanraking met een rijkdom aan culturele en wetenschappelijke bronnen. Scholen die inzetten op die brede en ambitieuze vorming, maken sowieso werk van de – in scope eerder beperkte doelen van de – basisgeletterdheid zoals die maatschappelijk is vastgelegd.

Toch kan een school in de loop van de eerste graad de keuze maken om meer in te zetten op doelen van de basisgeletterdheid. Dat zal vooral het geval zijn voor sommige leerlingen van de B-stroom. Voor de afbakening van de doelen basisgeletterdheid zijn de doelen van de algemene vorming voor de B-stroom overigens het ijkpunt geweest.

De begeleidende klassenraad kan in de loop van het eerste of het tweede leerjaar A/B bij een leerling vaststellen dat het bijzonder moeilijk zal worden om de doelen van de algemene vorming op het einde van de eerste graad op voldoende wijze te behalen. Op dat moment kan het zinvol zijn om na te gaan of het bereiken van doelen basisgeletterdheid in het gedrang komt en in dat geval iets gericht in te zetten op sommige doelen van die basisgeletterdheid.

De doelen van de basisgeletterdheid zijn onderliggend aan leerplandoelen van de algemene vorming. Ze worden aangeduid met “BG” in het Gemeenschappelijk funderend leerplan, het Gemeenschappelijk leerplan ICT en de vakleerplannen Maatschappelijke vorming, Mens & samenleving, Nederlands A- en B-stroom en Wiskunde A- en B-stroom. We vermelden bij de relevante leerplandoelen de doelen basisgeletterdheid en bakenen ze waar nodig verder af.

1.7 Tot slot

De nieuwe leerplannen geven richting en laten ruimte. Ze faciliteren de inhoudelijke dynamiek en de continuïteit in een school en lerarenteam. Ze vormen een kwaliteitskader dat inzet op een eigen visie en een identiteitskader dat de unieke identiteit van een school in de diverse samenleving versterkt en ondersteunt. Zo garanderen we binnen het kader dat door de Vlaamse regering werd vastgelegd voldoende vrijheid voor schoolbesturen om het eigen pedagogisch project vorm te geven vanuit de eigen schoolcontext. We versterken het eigenaarschap van scholen die d.m.v. eigen beleidskeuzes de vorming van leerlingen gestalte geven. We creëren ook ruimte voor het vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch meesterschap van de leraar, maar bieden – via pedagogische vakbegeleiding – ondersteuning waar nodig.

2 Situering

2.1 Samenhang in de eerste graad

Dit leerplan heeft een sterke samenhang met de leerplannen van het vak Maatschappelijke vorming, het Gemeenschappelijk funderend leerplan en het Gemeenschappelijk leerplan ICT. De relatie met het leerplan Maatschappelijke vorming situeert zich rond de krachtlijnen van dat vak: als persoon en als consument aan de samenleving participeren met aandacht voor economische en financiële geletterdheid; inzicht in maatschappelijke thema's en ontwikkelingen in de samenleving vanuit sociaal-maatschappelijk, economisch en historisch perspectief.

Binnen dit leerplan is er een relatie met de doelen van het Gemeenschappelijk funderend leerplan rond bewust en zorgzaam omgaan met de samenleving, bewust en zorgzaam omgaan met media en het eigen leren en de studieloopbaan in handen nemen. Een aantal doelen van het Gemeenschappelijk leerplan ICT wordt verder verdiept en verbreed, m.n. digitale vaardigheden.

Er is een relatie tussen Economie en organisatie en andere basisopties van de B-stroom wat betreft het toepassen van sociale en communicatieve vaardigheden dat eveneens aan bod komt in Maatschappij en welzijn, Sport en Voeding en horeca.

Er is een sterke samenhang tussen de basisopties Economie en organisatie van A- en B-stroom. Ondanks de verschillende leerlingenprofielen vind je heel wat inhoudelijke gelijkenissen tussen beide leerplannen die

opportunities bieden tot samenwerking en leren van elkaar. Het grootste verschil situeert zich vooral in het omgaan met toepassingsgerichte opdrachten (zie Pedagogisch-didactische duiding).

2.2 Beginsituatie

Heel wat leerplandoelen binnen de basisoptie sluiten aan bij en bouwen verder op leerplandoelen van de algemene vorming. Aangezien leerplannen van de algemene vorming gelden voor een graad is er in de leerplannen geen strikte leerstofafbakening per leerjaar. De beginsituatie vanuit verschillende leerplannen van de basisopties kan dus alleen met het nodige voorbehoud geschetst worden.

Het leerplan van de basisoptie Economie en organisatie B-stroom sluit aan op twee krachtlijnen van het leerplan Maatschappelijke vorming (B-stroom):

- Als persoon en als consument aan de samenleving participeren met aandacht voor economische en financiële geletterdheid.
- Inzicht in maatschappelijke thema's en ontwikkelingen in de samenleving vanuit sociaalmaatschappelijk, economisch en historisch perspectief.

De basisoptie verwijst ook naar de ontwikkeling van digitale vaardigheden in het leerplan ICT.

Afstemming met de leraren van de algemene vorming voor het vak Maatschappelijke vorming en het leerplan ICT is aangewezen.

2.3 Plaats in de lessentabel

In de B-stroom worden 10 lessen besteed aan een of meerdere basisopties. Dit leerplan kan gerealiseerd worden in 4 lessen waardoor er voldoende ruimte is voor school en leraren om eigen accenten te leggen.

3 Pedagogisch-didactische duiding

3.1 Economie en organisatie en het vormingsconcept

Het leerplan is ingebed in het vormingsconcept van Katholiek Onderwijs Vlaanderen. In dit leerplan ligt de nadruk op economische vorming en maatschappelijke vorming. De wegwijzers uniciteit in verbondenheid, kwetsbaarheid en belofte, generositeit, gastvrijheid, rechtvaardigheid en duurzaamheid kleuren het leerplan. Vanuit die vormingscomponenten en wegwijzers zijn de krachtlijnen van het leerplan ontstaan.

3.2 Krachtlijnen van het leerplan

Reflecteren vanuit het perspectief van de consument over de economisch-maatschappelijke actualiteit

Een aantal economische ontwikkelingen heeft als gevolg dat consumenten bewuster omgaan met de economische wereld om zich heen. Consumenten hechten veel meer belang aan een open, transparante en betekenisvolle economie, duurzaamheid, een evenwichtige balans tussen werken en leven (welzijn). Consumenten zoeken verbondenheid met elkaar en met de wereld en maken daarbij gebruik van de mogelijkheden van de digitale economie. Vanuit de wegwijzers duurzaamheid en kwetsbaarheid en belofte helpen we leerlingen een kritische en ethische houding ontwikkelen ten aanzien van die ontwikkelingen in de economie. Vanuit de wegwijzer rechtvaardigheid leren we hen oog hebben voor welvaart en welzijn.

De wereld van de onderneming en de overheid verkennen

Ondernemingen zijn een belangrijke schakel in de economie. De macro-economische ontwikkelingen die een impact hebben op de consument (de vraag) beïnvloeden ook de ondernemingen (het aanbod). Nieuwe vormen van economische organisatie ontstaan en jonge ondernemers treden meer en meer op de voorgrond. Wat zijn de motieven om te ondernemen en hoe werkt een onderneming? De leerlingen verkennen de wereld van de retail en logistiek.

De overheid heeft ook een belangrijke maatschappelijke rol. Leerlingen verkennen de rol van de overheid binnen de lokale en nationale omgeving. De nadruk ligt op het verkennen van de bijdrage van de overheid met het oog op het welzijn van de burgers.

Ondernemingszin ontwikkelen

De leerlingen krijgen zin in ondernemen en ontwikkelen digitale, sociale en communicatieve vaardigheden binnen een ondernemend project.

Inzicht verwerven in en reflecteren over de impact van de data-economie

Het is belangrijk dat leerlingen inzicht verwerven in de onderliggende concepten van digitale technologie. Door groeiende hoeveelheden data, groeiende opslagmogelijkheden en digitale ontsluiting van gegevens wordt gesproken van 'big data'. Iedereen heeft toegang tot data en kan ervan gebruik van maken om aan informatie te komen.

De leerlingen ontwikkelen digitale vaardigheden binnen een economische context

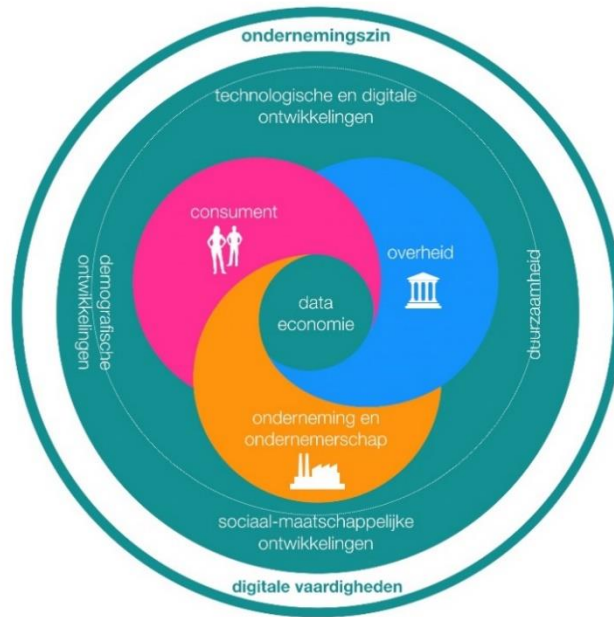
Digitale informatie in woord, beeld en geluid zijn een fundamenteel onderdeel van onze economie en organisaties. De leerlingen ontwikkelen ICT-vaardigheden om die informatie te verwerven en te verwerken.

3.3 Opbouw van het leerplan

Het leerplan is opgebouwd uit verschillende onderdelen:

- De consument in de samenleving;
- De onderneming in de samenleving;
- De overheid in de samenleving;
- Ondernemingszin en ondernemerschap;
- De data-economie in de samenleving;
- ICT binnen de economische processen.

Dit leerplan biedt de ruimte om zelf keuzes te maken in het clusteren van doelen en zo tot dwarsverbanden te komen. Het is niet de bedoeling om de doelen in chronologische volgorde af te werken.

3.4 Aandachtspunten

Het leerplan van de basisoptie biedt mogelijkheden om in te spelen op verschillende leerlingenprofielen.

Via drie assen van verdieping (abstractie, complexiteit, autonomie) kan je inspelen op de noden van leerlingen die meer uitdaging nodig hebben of op de beginsituatie van leerlingen. Zo kan je bv. via onderzoekend leren met leerlingen aan de slag om leerinhouden op een eerder theoretische wijze te benaderen of je werkt meer aan het ontwikkelen van een onderzoekende houding. Wanneer je werkt rond onderzoeken kan je leerlingen stappenplannen met visuele ondersteuning aanreiken of je laat hen meer autonoom werken.

Toepassingsgerichte opdrachten laten, afhankelijk van de keuze van bepaalde leerinhouden en de beschikbare infrastructuur, toe om te differentiëren naar verschillende leerlingenprofielen die aansluiten bij interessegebieden. In de wenken verwijzen we naar volgende interessegebieden:

- Maatschappij en welzijn;
- Informatie- en communicatietechnologie (STEM).

Via de doelen van deze basisoptie kan je verschillende leerlingenprofielen aanspreken door het al dan niet combineren van aspecten uit de verschillende interessegebieden. Die interessegebieden kunnen leerlingen helpen bij de oriëntering naar een bepaalde studierichting in de 2de graad.

4 Leerplandoelen

LPD 1 De leerlingen passen sociale en communicatieve vaardigheden toe.

- ✓ In de eerste graad werken de leerlingen rond sociale vaardigheden in formele en informele situaties. In hun interacties leren ze aandacht hebben voor de ander en de

situatie (empathie), aanvaardbaar verbaal en non-verbaal gedrag stellen, afspraken naleven en grenzen stellen en bewaken. Wat betreft communicatieve vaardigheden worden strategieën aangeleerd in het Nederlands om in dialoog te gaan met anderen en doelgericht te communiceren.

- ✓ Verschillende leerplandoelen in dit leerplan bieden kansen om sociale en communicatieve vaardigheden toe te passen. Daarbij kan je denken aan een ondernemend project (LPD 15), schoolproject of andere initiatieven zoals een winkelbezoek (LPD 6) om de retailsector te verkennen. Het toepassen van schriftelijke communicatieve vaardigheden kan aan de hand van een persoonlijk verslag (vb. LPD 3) of een verslag over een (bedrijfs)economisch concept (vb. marketingmix, winkelvorm, bedrijfskolom ...).

4.1 De consument in de samenleving

LPD 2 De leerlingen tonen met voorbeelden aan hoe de behoeften van de consument beïnvloed worden door actuele ontwikkelingen in de maatschappij.

- ✓ Bij de realisatie van dit leerplandoel kan je denken aan actuele ontwikkelingen zoals de toenemende diversiteit in de samenleving, versnelde technologische ontwikkelingen, de digitalisering en de versterkte aandacht voor duurzaamheid bij de consument.
- ✓ Wat betreft de toenemende diversiteit in de maatschappij kan je aspecten aan bod laten komen zoals de toenemende vergrijzing, de toename van het aantal singles, de verstedelijking die een invloed hebben op behoeften rond wonen, mobiliteit, voeding en gezondheid.
- ✓ Bij de versnelde technologische ontwikkelingen en digitalisering kan je vertrekken vanuit actuele en relevante ontwikkelingen waarbij de leerlingen zich vragen stellen over de wenselijkheid en relevantie van technologische ontwikkelingen die mogelijkheden bieden, maar ook uitdagingen stellen. Je kan leerlingen voorbeelden laten zoeken van technologische ontwikkelingen die vooruitlopen op wetgeving en discussies oproepen over ethische aspecten van hun toepassingen.
- ✓ Door de komst van het internet is ons dagelijks leven sterk veranderd. E-commerce of (ver)kopen en marketing via het internet heeft het koopgedrag van de consument sterk beïnvloed. Dankzij technologische ontwikkelingen komen performantere producten in een snel tempo op de markt.
- ✓ De consument is zich meer en meer bewust van het belang van ecologie en duurzaamheid en gaat op zoek naar alternatieven in zijn consumentengedrag. Dat komt aan bod in Maatschappelijke vorming. Dat kan je uitdiepen door de leerlingen daarover nog verder op zoek te laten gaan naar concrete voorbeelden. In het kader van duurzaamheid kan je ook denken aan het belang van een gezonde levensstijl en work-life balance.

LPD 3 De leerlingen lichten toe dat zij als consument zowel binnenlandse als buitenlandse producten kopen.

- ✓ Bij de realisatie van dit leerplandoel kan je ook stil staan bij de impact van het kopen van binnenlandse of buitenlandse producten op het milieu, de lokale economie ...
- ✓ Je kan bij dit doel ook aandacht schenken aan vreemde valuta, bv. door prijzen van toepassing voor verschillende landen op het etiket onderling te vergelijken.

4.2 De onderneming in de samenleving

LPD 4 De leerlingen illustreren welke weg goederen of diensten afleggen aan de hand van een eenvoudige bedrijfskolom.

- ✓ Je kan een bedrijfskolom samenstellen met behulp van bronnenmaterialen zoals een artikel, film, website waarbij je de schakels klein(detail)- en groothandel betreft.
- ✓ Ten gevolge van de digitalisering is de traditionele retailer al lang niet meer de enige partij die de consument toegang verleent tot goederen, diensten en informatie. Laat de leerlingen voorbeelden opzoeken van die nieuwe (vooral digitale) structuren die dat mogelijk maken.

LPD 5 De leerlingen situeren ondernemingen en organisaties binnen economische sectoren.

- ✓ In de economie maakt men meestal een onderscheid tussen de primaire, secundaire, tertiaire en quataire sector.
- ✓ Bij de realisatie van dit leerplandoel laat je de leerlingen ondernemingen en organisaties linken aan de meest courante en voor hen herkenbare bedrijfstakken of -sectoren zoals horeca, industrie, vervoer en opslag, groot- en detailhandel, bouwnijverheid, gezondheidszorg.

LPD 6 De leerlingen situeren een verkooppunt binnen winkelvormen en branches in de detailhandel.

- ✓ Het is aangewezen om de leerlingen eerst kennis te laten maken met winkelvormen en branches om van daaruit een verkooppunt te situeren.
- ✓ Je kan de leerlingen een bezoek laten brengen aan het centrum (stad of dorp) en hen op die manier de verschillende winkelvormen laten ontdekken en vergelijken. Daarbij kunnen de kenmerken van verschillende winkelvormen worden aangehaald zoals speciaalzaken, supermarkten, buurtwinkels, discounters, outlet-stores, pop up, ambulante handel, e-commerce. Je kan daarbij ook nagaan op welke plaats bepaalde winkels zich vestigen en waarom.
- ✓ Je kan de leerlingen o.m. op basis van het assortiment de kenmerken van winkelvormen zoals speciaalzaken, supermarkten, hypermarkten, buurtwinkels, discounters, outlet-stores, pop up, ambulante handel, e-commerce, m-commerce laten formuleren en samenvatten, bv. in een mindmap.

- ✓ Je kan vertrekken vanuit de leefwereld van de leerlingen om de volgende branches in de detailhandel te bespreken: mode, voeding, persoonlijke verzorging, interieur en decoratie, sport, elektro, boek en papierwaren, ontspanning en vrije tijd.
- ✓ Je kan aandacht schenken aan allerlei trends en ontwikkelingen zoals biowinkels, verpakkingsvrije winkels, combiwinkels die soms erg verschillende activiteiten combineren.

LPD 7 De leerlingen lichten de marketingmix van een onderneming toe.

- ✓ Een basisinzicht in de instrumenten van de marketingmix is essentieel in functie van het toepassen van die kennis bij een eigen ondernemend project. Daarbij vertrek je best vanuit een eenvoudige casus waarvoor de verschillende instrumenten herkenbaar zijn voor de leerlingen, dit kan bv. een onderneming uit hun eigen leefwereld zijn.
- ✓ Dit doel leent zich ertoe om aandacht te besteden aan de verschuiving van de marketingmix naar het C-model. Zo stellen ondernemingen niet langer zichzelf of hun producten of diensten centraal, maar plaatsen de individuele consument en het maatschappelijk welzijn als middelpunt. Bij die veranderende oriëntatie hoort dus ook een andere invulling van de marketingmix. Dat neemt niet weg dat de meer traditionele "P"- benadering overeind blijft en nog steeds wordt toegepast.

LPD 8 De leerlingen onderzoeken de basistaken en competenties van een verkoopmedewerker, magazijnmedewerker en onthaalmedewerker en vergelijken die met de eigen interesses en sterktes.

- ✓ Je kan leerlingen verschillende jobadvertenties die aansluiten bij de respectievelijke functies, laten opzoeken en daaruit de vereiste kennis, vaardigheden en kwaliteiten (= competenties) laten afleiden. Daartoe kan je ook een medewerker actief in de retail of logistiek uitnodigen die vanuit zijn ervaring in het werkveld de functie tot leven brengt
- ✓ De realisatie van dit leerplandoel kan je in verband brengen met de studieoriëntatie van leerlingen.
- ✓ Een observatie op de werkvloer biedt leerlingen kansen om zelf de betrokken competenties te leren ontdekken.
- ✓ Om dit leerplandoel te realiseren kan je een beroep doen op VLAJO (Vlaamse Jonge Ondernemingen) dat programma's aanbiedt waarbij leerlingen worden uitgedaagd om op een actieve manier hun interesses en capaciteiten te ontdekken en erop in te zetten. De realisatie van dit leerplandoel zie je best in samenhang met de realisatie van het ondernemend project: zo kunnen de leerlingen ervaren wat hun eigen voorkeuren en interesses, mogelijkheden en beperkingen zijn met het oog op het maken van keuzes.

LPD 9 De leerlingen lichten vanuit concrete voorbeelden logistieke activiteiten toe.

- ✓ Bij de realisatie van dit leerplandoel kan je vertrekken vanuit de logistieke activiteiten die noodzakelijk zijn om een product te maken en het tot bij de

consument te brengen. Dat kan je linken aan een eenvoudige bedrijfskolom die de afgelegde weg van een product van grondstof tot afgewerkt product voorstelt. Zo moet een producent tijdig grondstoffen inkopen om de productie vlot te laten verlopen en staat het distributieproces voor het traject vanaf het eind van het productieproces tot aan de eindafnemer (bv. winkel). Dat kan je in verband brengen met de functie van de groot- en kleinhandel. Ten slotte is het transport of de verplaatsing van goederen onderliggend aan het hele traject. Je kan gebruik maken van videomateriaal dat online beschikbaar is om die begrippen te visualiseren.

- ✓ Transport kan op vele manieren gebeuren: daarbij kunnen verschillende transportmodi ter sprake komen zoals weg- en spoorvervoer, binnenscheepvaart, maritiem vervoer ...
- ✓ Ook het aspect duurzaamheid kan je onder de aandacht brengen: met het oog op het verminderen van de afvalberg worden heel wat producten gerecycleerd wat retourstromen in gang zet.
- ✓ Ten slotte kan je de aandacht vestigen op het belang van logistieke activiteiten voor Vlaanderen en België. Denk daarbij aan de centrale ligging, ons bijzonder dicht wegennet, de aanwezigheid van zeehavens ...

LPD 10 De leerlingen illustreren de invloed van technologische ontwikkelingen, digitalisering en duurzaamheid op activiteiten binnen de retail en logistiek.

- ✓ Voor de logistieke sector kan je de impact van technologische ontwikkelingen zoals tracking-and-tracing, drones die ingezet worden door internetbedrijven om pakketjes te leveren ... bespreken.
- ✓ Ook voor de retail is de invloed van technologische ontwikkelingen en digitalisering erg duidelijk. Daarbij kan je denken aan de steile opmars van e-commerce, het gebruik van artificial intelligence toepassingen (bv. chatbot, virtual en augmented reality brillen), contactloos betalen, QR-codes ...
- ✓ Je kan ook aandacht schenken aan allerlei trends en ontwikkelingen in de retail zoals biowinkels, combiwinkels en pop-up.
- ✓ De aandacht voor duurzaamheid in de logistiek kan je illustreren met voorbeelden zoals het gebruik van elektrische en hybride voertuigen, het inzetten van andere vervoersmodi dan wegvervoer.
- ✓ De aandacht voor duurzaamheid in de retail kan je illustreren met voorbeelden zoals het gebruik van herbruikbare verpakking, het weren van verpakking door verpakkingsvrije winkels en initiatieven om voedselverspilling te vermijden.

LPD 11 De leerlingen berekenen omzet en resultaat vanuit een inzicht in

- **opbrengsten, kosten;**
- **winst, verlies.**

- ✓ Je kan dit leerplandoel realiseren in de context van het ondernemend project.
- ✓ Je vertrekt best van eenvoudige voorbeelden.

LPD 12 De leerlingen ontleden eenvoudige documenten onderliggend aan het aankoopproces.

- ✓ Bij de realisatie van dit leerplandoel kan je ook aandacht besteden aan de bestelbon, de factuur en de pakbon.

LPD 13 De leerlingen stellen een eenvoudige verkoopfactuur op met aandacht voor rekenvaardigheden.

- ✓ Bij een eenvoudige verkoopfactuur kan je denken aan een factuur met één btw-tarief, zonder kosten of kortingen.
- ✓ Bij de realisatie van dit leerplandoel kan je eventueel een rekenblad gebruiken.

4.3 Ondernemingszin en ondernemerschap

LPD 14 De leerlingen stellen een eenvoudige marketingmix samen voor een eigen project.

- ✓ Dit leerplandoel zie je in samenhang met LPD 15.

LPD 15 De leerlingen ontwikkelen ondernemingszin tijdens een ondernemend project met aandacht voor ondernemerschap.

- ✓ Ondernemerschap gaat over het opstarten van een eigen zaak en alle daarop volgende fases die een ondernemer met zijn of haar onderneming kan doorlopen. Ondernemingszin is het vermogen om initiatief te nemen, ideeën in een bepaalde context te ontwikkelen, doorzettingsvermogen, verantwoordelijkheidszin en creativiteit waarmee mensen ideeën in daden omzetten. Het omvat dus ook het plannen en beheren van projecten om doelstellingen te kunnen verwezenlijken. Ondernemingszin is dus een ruimer begrip en wordt gezien als een noodzakelijke voorwaarde voor ondernemerschap.
- ✓ Het ondernemend project kan verschillende vormen aannemen zoals de ontwikkeling van een pop-up, de organisatie van een solidariteitsactie, een project rond gezonde voeding of een cultureel evenement, een technische realisatie.
- ✓ Tijdens het leerproces en specifiek in het project rond ondernemingszin en ondernemerschap ervaren leerlingen wat hun eigen voorkeuren en interesses, hun eigen mogelijkheden en beperkingen zijn met het oog op het maken van keuzes.
- ✓ Bij de start van het ondernemend project kan je een klasgesprek houden over het thema 'ondernemen' om leerlingen vervolgens duidelijk te maken dat ze tijdens het project zelf ondernemers zullen worden.
- ✓ Je kan samenwerken met vakken zoals Artistieke vorming en Nederlands of de basisoptie Kunst en creatie voor de ontwikkeling van een naam en logo voor het project, de vormgeving van het product, de presentatie van het product of de dienst. Samenwerking met STEM-wetenschappen en STEM-technieken is mogelijk voor de realisatie van een technische oplossing.
- ✓ Bij de voorbereiding en ontwikkeling van het project is het belangrijk aandacht te hebben voor de keuze van een leverancier, de doelgroep (klanten), de raming van

kosten en opbrengsten, de bepaling van de verkoopprijs, de promotie van het project, de organisatie, de resultaatraming en -bepaling. Ook duurzaamheid is een factor om rekening mee te houden.

- ✓ De realisatie van een ondernemend project biedt kansen om LPD 7, 11, 23, 24, 25 en 26 in een praktische context toe te passen.
- ✓ Het voorbereidend denkproces van de ontwikkeling van het ondernemend project kan gebeuren met brainstormmethodieken zoals [Design Thinking](#), Innowiz, GPS ... Het uitwerken van het ondernemend project kan gebeuren met het Business Model Canvas. In dat geval kan je best vanuit heel eenvoudige voorbeelden dit concept toelichten. De voorstelling van het project kan gebeuren door middel van een pitch. Om dit leerplandoel te realiseren kan je een educatief spel of leerproject inzetten. Zo biedt VLAJO interessante leertrajecten aan om een kleine onderneming uit te bouwen of leerlingen hun ondernemende talenten te leren ontdekken.

4.4 De overheid en de samenleving

LPD 16 De leerlingen verklaren aan de hand van voorbeelden de rol van de overheid in de samenleving.

- ✓ Vertrekkende vanuit de maatschappelijke en economische actualiteit kan je de rol van de lokale overheid en nationale overheid illustreren.
- ✓ In hun directe omgeving vangen leerlingen via ouders of media allerlei signalen op over de rol van de overheid. Het is dus aangewezen om leerlingen de nodige kennis en inzichten bij te brengen om die informatie in een correct en ruimer kader te kunnen plaatsen.

LPD 17 De leerlingen verklaren vanuit concrete voorbeelden hoe de overheid invloed heeft op de gezinsinkomens via aanvullende en vervangende inkomens.

- ✓ Via het herverdelingsmechanisme zorgt de overheid voor een aanvullend of vervangend inkomen zoals pensioenen, kinderbijslag, tegemoetkomingen voor iedereen of voor doelgroepen.

LPD 18 De leerlingen illustreren dat belastingen inkomsten zijn voor de overheid.

- ✓ Bij de realisatie van dit leerplandoel is het raadzaam om je te beperken tot voor de leerling vertrouwde belastingen zoals de btw, de milieubelasting op transport (bv. kilometerheffing voor vrachtverkeer) of energie (bv. accijnzen op brandstoffen), de gezondheidsbelasting (vet-suiker- en/of frisdranktaks), accijnzen op tabaksproducten.

4.5 De data-economie

LPD 19 De leerlingen illustreren hoe de consument onbewust producent is van data waarvan bedrijven, overheden en instellingen gebruik maken.

- ✓ In de ontwikkeling van het doel is het aanbevolen om gebruik te maken van contexten gerelateerd aan data die verzameld worden via onder meer:
 - gratis online diensten zoals wifi, apps, games, filmpjes en social media;
 - cookies, klantenkaart;
 - registratie van het offline en online aankoopgedrag van de klant;
 - surf- en zoekgedrag;
 - internetgebruik: facebook, Whatsapp, berichtensystemen;
 - smartphone gebruik.

LPD 20 De leerlingen verklaren dat data en informatie niet altijd betrouwbaar zijn waardoor verkeerde beslissingen en conclusies kunnen genomen worden.

- ✓ Je kan leerlingen confronteren met al of niet gemanipuleerde foto's, hen laten ervaren dat ze online foute informatie de wereld kunnen insturen (zoals bijvoorbeeld bij Wikipedia) of dat ratings op reiswebsites kunnen worden beïnvloed. Je kan leerlingen kritisch de testresultaten van producten (smaak versus gezondheid en kwaliteit) laten doornemen.

LPD 21 De leerlingen lichten de mogelijkheden toe die de consument heeft om zijn privacy online te beschermen.

- ✓ Het is de bedoeling dat leerlingen zich bewust zijn van de invloed van de digitalisering en het verzamelen van big data op de samenleving. Belangrijk is het ontwikkelen van het bewustzijn van de veiligheid ten opzichte van hun identiteit (privacy).
- ✓ De leerlingen zijn zich bewust van hun digitale identiteit en persoonsgegevens waarmee een online profiel van de internetgebruiker wordt gemaakt. Je kan dieper ingaan op de waarde van die persoonsgegevens. Een online profiel wordt gebruikt door bedrijven om geld mee te verdienen. Een app is dan ook om die reden bijna nooit gratis. Tot slot is het belangrijk in te gaan op het bewust beschermen van je persoonsgegevens aan de hand van privacy rechten en het handelingsperspectief van de gebruiker.

LPD 22 De leerlingen illustreren hoe bedrijven, instellingen en overheden de verkregen informatie na data-analyse inzetten om hun producten of dienstverlening aan te passen.

- ✓ Je kan leerlingen voorbeelden laten zoeken van gerichte reclame door ondernemingen, de overheid. Je kan hen wijzen op de continue bevraging die je ontvangt na een aankoop of een bezoek aan winkel, restaurant, museum ...

4.6 ICT binnen economische processen

LPD 23 De leerlingen passen digitale vaardigheden functioneel toe.

- ✓ Binnen het kader van de basisoptie Economie en organisatie is de ontwikkeling en het efficiënt inzetten van digitale vaardigheden van groot belang. Je kan aandacht besteden aan:
 - het ontwikkelen van een leesbare, scanbare lay-out;
 - het creëren op een vlotte en efficiënte manier van tekst- en cijferbestanden met aandacht voor het gebruik van sjablonen en ingebouwde stijlen, ingebouwde stijlen en het verminderen van fouten door spellingscontrole;
 - het gebruik van cloudtoepassingen voor het opzoeken en voorstellen van informatie of bij brainstormoefeningen;
 - het beknopt, visueel en aantrekkelijk voorstellen en presenteren van economische informatie met behulp van infographics, storyboard of een video. Voor het maken van een video kan je met online of offline toepassingen werken.
- ✓ De leerlingen zijn bereid hun handelen bij te sturen na reflectie over hun eigen en elkaars ICT-gebruik.

LPD 24 De leerlingen zoeken gericht in online databanken in een economische context.

- ✓ Er zijn massa's online databanken die kunnen gebruikt worden voor reizen, winkelen, vrije tijd.

LPD 25 De leerlingen gebruiken pseudocode om een eenvoudige algoritme binnen een economische context op te stellen.

- ✓ Denk aan een eenvoudig stappenplan voor een contactloze betaling, een product uit een automaat halen, geld afhalen, een online aankoop, een app installeren.

LPD 26 De leerlingen gebruiken een rekenblad voor bedrijfseconomische toepassingen.

- ✓ Je kan aandacht hebben voor onder meer:
 - datatypes: tekst, getallen;
 - getalnotatie (getal, datum, percentage, valuta);
 - efficiënt doorvoeren van formules;
 - functies: Som, Gemiddelde;
 - functionele opmaak: tekenopmaak, randen en arceringen, uitlijning, cellen samenvoegen, rijen en kolommen invoegen en verwijderen.

5 Lexicon

Het lexicon bevat een verduidelijking bij de in het leerplan gebruikte begrippen. De verduidelijking gebeurt enkel ten behoeve van de leraar.

Design thinking

Design thinking is een methode, een manier van denken en werken om op een praktische en creatieve manier problemen op te lossen of nieuwe producten en diensten te ontwikkelen. Design thinking bestaat uit meerdere essentiële vaardigheden in een combinatie van empathie, creativiteit en rationaliteit om in behoeftes van gebruikers te voorzien en nieuwe waarde te creëren. Design thinking is in essentie een creatief proces, dat, anders dan analytisch denken, vooral zorgt voor het genereren van goede ideeën. Niet oordelen is erg belangrijk. Dat voorkomt de angst voor het maken van fouten en zorgt ervoor dat iedereen meedoet in het creëren van ideeën en eerste prototypes. Outside the box denken wordt gestimuleerd.

Macro-trends in de maatschappij

Trend 1

De toenemende heterogeniteit (diversiteit) in de maatschappij zoals de toenemende vergrijzing, de toename van het aantal singels, de urbanisatie, de toenemende diversiteit in de maatschappij (cultuur versus levensstijl) die een invloed hebben op behoeften rond wonen, mobiliteit, voeding, gezondheid.

Trend 2

Sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen zoals:

- Toenemende aandacht voor duurzaam leven. De consument wordt zich immers steeds bewuster van de negatieve impact van consumptie op het milieu, de samenleving en zichzelf. Dit is reeds aan bod gekomen in MAVO maar kan hier verder verdiept en verbreed worden.
- De vraag naar meer transparantie op de markt vanwege de consument. De consument verwacht steeds meer openheid en transparantie van bedrijven en kijkt uit naar bedrijven die ethisch te werk gaan en een zinvol verschil maken.
- Een grotere aandacht voor een evenwichtige en gezonde leefstijl (work-life balance). De consument is steeds meer op zoek naar producten en diensten die ons helpen of minstens aanmoedigen om ons betere zelf te realiseren en voor meer welzijn te zorgen.

Trend 3

De versnelde technologische ontwikkelingen en digitalisering kent geen grenzen. Ze verandert niet alleen het gedrag en de verwachtingen van de consument, maar ook de manier waarop nieuwe diensten worden geleverd. Er zijn heel wat toepassingen die voornamelijk de beleving van de consument willen beïnvloeden. Zo is er onder meer de ontwikkeling van e-commerce, het toenemend gebruik van digitale informatie en apparaten en andere digitale toepassingen. De digitalisering schept ook mogelijkheden rond vergelijking van prijs, productinformatie, verkoopsvoorwaarden en gebruikershandleidingen.

Trend 4

De toenemende aandacht voor ecologie en duurzaamheid.

De consument is zich meer en meer bewust van de gevolgen van de klimaatverandering, de tekorten aan grondstoffen en hulpbronnen, de nood aan het reduceren van afval in onze samenleving. De consument gaat op zoek naar alternatieven in zijn consumentengedrag.

Marketingmix

De marketingmix is een combinatie van instrumenten voor het invullen van een marketingstrategie. Voor het invullen van een marketingstrategie werd tot nog toe beroep gedaan op 4, 5, 6 of 7 P's. De vier P's die als basis gelden zijn:

- Product: om wat voor product (goed) of dienst gaat het?
- Prijs: wat is de prijs van het product of de dienst?
- Plaats: waar kan de consument het product of de dienst kopen en hoe komt het daar?

- Promotie: hoe wordt het product of de dienst onder de aandacht van consumenten gebracht om de verkoop te stimuleren?

Soms werden hier nog enkele P's aan toegevoegd zoals Personeel, Periferie (omgeving), verPakking.

In de loop der tijd is het marketinggericht ondernemen veranderd van een productoriëntatie naar een marketingoriëntatie of zelfs een maatschappelijke marketingoriëntatie. Dat houdt in dat bedrijven niet meer zichzelf of hun producten of diensten als middelpunt nemen, maar de individuele consument en het maatschappelijk welzijn. Bij die veranderende oriëntatie hoort dus ook een andere invulling van de marketingmix.

Die nieuwe invulling van de marketinginstrumenten is gebaseerd op 4 C's:

- Customer: er wordt gedacht vanuit de consument: waarom is dit product of deze dienst een oplossing voor de consument?
- Cost: kosten voor de consument. Het gaat niet alleen meer om de prijs van het product of de dienst, maar ook om alles wat het de consument verder kost. Is het duurzaam (bv. chocolade) verbouwd? Wat kost het me om bij de winkel te komen? Heeft het product of de dienst vervelende gevolgen voor mijn dagelijks leven. Elke consument maakt hierin zijn eigen berekening op basis van zijn waarden.
- Convenience: het gemak van de klant. De moderne klant wil vooral gemak. Het aanbod is groot en de tijd van de consument is kostbaar. Als een klant veel moeite moet doen om aan een product of dienst te komen, haakt hij snel af. Dat geldt uiteraard niet voor speciality goods. Een winkel of webshop die thuisbezorgt, tijdens avonduren, speelt in op het gemak van de klant.
- Communication: in de nieuwe marketingmix gaat het niet alleen om het promoten van het product of de dienst. De klant wil inspraak. Interactie wordt steeds belangrijker. Klanten moeten genoeg informatie (het liefst online) kunnen vinden, gemakkelijk klachten kunnen indienen en op een laagdrempelige wijze contact kunnen zoeken.
- Samengevat:
 - product wordt consumentenoplossing;
 - prijs wordt kosten voor de consument;
 - plaats wordt gemak van de klant;
 - promotie wordt communicatie.

6 Basisuitrusting

Basisuitrusting verwijst naar het didactisch materiaal en de uitrusting die in elke les beschikbaar moeten zijn voor de realisatie van de leerplandoelen.

6.1 Infrastructuur

Een lokaal

- met een (draagbare) computer waarop de nodige software en audiovisueel materiaal kwaliteitsvol werkt en die met internet verbonden is;
- met de mogelijkheid om (bewegend beeld) kwaliteitsvol te projecteren;
- met de mogelijkheid om geluid kwaliteitsvol weer te geven;
- met de mogelijkheid om draadloos internet te raadplegen met een aanvaardbare snelheid;

Toegang tot (mobile) devices voor leerlingen.

6.2 Materiaal waarover elke leerling moet beschikken

Om de leerplandoelen te realiseren beschikt elke leerling minimaal over onderstaand materiaal. De school bespreekt in de schoolraad wie (de school of de leerling) voor dat materiaal zorgt. De school houdt daarbij uitdrukkelijk rekening met gelijke kansen voor alle leerlingen.

Voor elke les met ICT:

- per leerling een actueel computersysteem met de nodige actuele programma's en apps om de leerplandoelen te realiseren, waaronder een geschikte, didactisch verantwoorde en actuele grafische programmeeromgeving zoals Scratch. De gebruikte programma's en apps werken met een aanvaardbare performantie op het computersysteem. Dat computersysteem is verbonden met internet indien dit vereist is voor de realisatie van de doelen.

Inhoud

1	Algemene inleiding	3
1.1	Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten	3
1.2	De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs	3
1.3	Ruimte voor leraren(teams) en scholen	4
1.4	Verbreding en verdieping in een observerende en oriënterende eerste graad.....	5
1.5	Opbouw van de leerplannen.....	6
1.6	Basisgeletterdheid	6
1.7	Tot slot	7
2	Situering	7
2.1	Samenhang in de eerste graad	7
2.2	Beginsituatie	8
2.3	Plaats in de lessentabel.....	8
3	Pedagogisch-didactische duiding.....	8
3.1	Economie en organisatie en het vormingsconcept.....	8
3.2	Krachtlijnen van het leerplan	8
3.3	Opbouw van het leerplan	9
3.4	Aandachtspunten.....	10
4	Leerplandoelen	10
4.1	De consument in de samenleving	11
4.2	De onderneming in de samenleving	12
4.3	Ondernemingszin en ondernemerschap.....	15
4.4	De overheid en de samenleving.....	16
4.5	De data-economie.....	17
4.6	ICT binnen economische processen.....	18
5	Lexicon	18
6	Basisuitrusting	20
6.1	Infrastructuur	20
6.2	Materiaal waarover elke leerling moet beschikken.....	21